

1. HET BELANG VAN DE KATECHISMUSPREDIKING

Drs O. Mooiweer

Ter inleiding

De toerist die Heidelberg bezoekt, kan de gids met enthousiasme horen spreken over "den alten Heidelberger", de oude Heidelberger. Maar men moet zich niet vergissen. De man bedoelt daarmee niet het belijdenisgeschrift dat wij goed kennen, maar de wijnkelder waar de Heidelberger wijnen in het fust liggen te rijpen. In Heidelberg is men het oude boekje vergeten. Nochtans heeft het oude geschrift een wereldwijde betekenis gekregen. Hoeveel mensen trekken zich in moeilijke uren niet op aan woorden uit dit deel van de confessie! Hoeveel kinderen Gods sterven niet met de woorden van Zondag 1 vraag en antwoord 1 op de lippen! Dat doet je wat. Dat valt niet uit te wissen.

In de kerken van gereformeerde signatuur komt de Heidelbergse Katechismus in doorsnee op de catechisaties aan de orde. Dat mag niet verzanden in een theoretische beschouwing van allerlei dogmatische onderwerpen. Men zal steeds weer als katecheet moeten wijzen op de schriftuurlijke fundering van de Katechismus. Daarbij komt het heel persoonlijke element waardoor dit boekje springlevend is, ook nog na zoveel eeuwen. Het bevat geen fantasie over andere mensen, maar is een woord 'recht op de man af', recht uit ons eigen hart. Telkens klinkt weer de vraag: Wat dunkt u? Wat belijdt u? En steeds weer is het antwoord: Wij! Ik! Het spreekt eigenlijk mee daarom vanzelf, dat juist de Heidelbergse Katechismus zich uitstekend leent voor de verkondiging van het evangelie.

Historie

We willen eerst het nodige zeggen over de oorsprong van de katechismuspreek. De katechismuspreek heeft diepe wortels in de historie als een verschijnself, dat reeds lang vóór het ontstaan van de Heidelbergse Katechismus werd gesigneerd. Al in de oud-christelijke kerk komen wij een vorm van katechetische verkondiging tegen in verband met het onderwijs, dat toen gegeven werd aan mensen die tot het christendom wensten over te gaan en in dat kader de bediening van de Heilige Doop aanvroegen. Dat vond dan in de vierde eeuw plaats via de bisschop in de vastentijd vlak vóór het Paasfeest ten behoeve van de doopkandidaten. Augustinus, over wie de laatste tijd nogal het een en ander wordt gepubli-

ceerd, heeft zelfs via een handleiding bepaalde adviezen versprekt ten bate van de katechetische prediking.

"Het opkomen van de kinderdoop stelde de gebruikelijke catechese van de kerk in een later stadium al meer buiten werking. De opvatting dat een gedoopte door het feit van de doop tot het ontvangen van de sacramenten toegerust was, bracht met zich mee dat ook de catechetische prediking in verval raakte" (A. N. Hendriks).

Het is Karel de Grote geweest, die een behoorlijke aanzet heeft gegeven tot opleving van de kerkelijke catechese. De prediking moest absoluut voor het volk verstaanbaar zijn. Helaas heeft de opkomst van de biecht als sacrament de katechetische prediking overwoekerd.

"Rondom de biechtstoel vond een beperkt onderricht plaats van casuïstisch en moralistisch karakter. Men leerde een aantal deugden en zonden opsommen, plus een aantal in de liturgie gangbare formules en acclamaties opzeggen" (C. Trimp). Het is Calvijn geweest die de nodige klachten over het kanselonderricht van de middeleeuwse kerk heeft geuit. De bisschoppen maken zich druk met vele dwaze ceremoniën, maar zij verzaken de munus docendi. De verkondiging van het volle Woord Gods wordt bij hen gemist. Zij menen dat de verkondiging van het evangelie aan hun episcopale waardigheid zou afdoen. En dat kon toch niet.

In de tweede plaats richt de klacht van de reformator van Genève zich tegen de onwetendheid en de traagheid van deze 'ambtsdragers'. Calvijn fulmineert ertegen dat tot priesters indocti worden gekozen, die niet slechts alle kennis maar ook alle wijsheid missen. Als je beide mist, wat moet je dan als man in een kerkelijk ambt in vredesnaam beginnen? Arme schapen der kudde die aan je pastorale zorg worden toevertrouwd. Bij het huren van een ezeldrijver, aldus Calvijn, let men meer op zijn vroegere leven dan bij het aanstellen van een priester. Zulke mensen komt de ernaam van dienaren van Christus absoluut niet toe.

Ook Luther heeft zich scherp uitgelaten over de ontstellende onkunde van de geestelijken in zijn tijd. Daardoor bleef het volk volkomen dom. Bij sommige priesters durfde men de tekst van de dekalooog en de lijst van de sacramenten niet als bekend veronderstellen. Waar ben je dan toch beland?

Er waren wel in de Middeleeuwen bepaalde vereisten geformuleerd ten aanzien van het voorlezen en kort verklaren van de katechetische hoofdsommen (het Apostolicum, de Dekalooog en het Onze Vader). Waarschijnlijk toen al maar zeker aan het eind van de zestiende eeuw, wanneer duidelijk gesproken wordt van de vijf hoofdstukken van de Katechismus, moeten we ook denken aan de instellingswoorden van Heilige Doop en Heilig Avondmaal.

De Reformatie

We moeten hier nader aandacht besteden aan het ingrijpende gebeuren van de grote Reformatie van de zestiende eeuw. Hierbij vallen uiteraard vooral de namen van Luther en Calvijn. Zij hebben een beheersende bijdrage geleverd tot

het herstel van de verkondiging van het Woord van God.

“De grondbeginselen van Luthers reformatorische prediking zijn de volgende. De prediking is dienst aan het Woord Gods, in de Heilige Schrift geopenbaard. Het gaat er bij de prediking om, dat mensen dit Woord Gods zo goed mogelijk verstaan en ter harte nemen, dat zij zich de leer, vermaning, waarschuwing, bemoediging en troost van dat Woord toeëigenen om die in hun eigen leven in toepassing te brengen. De persoon van de dienaar is van ondergeschikt belang” (PH. J. Huijser).

Eventals Luther heeft ook Calvijn benadrukt, dat men het Woord van God dat de dienaar heeft te vertolken, vindt in de Heilige Schrift en niet in allerlei roomse fantasieën. Die zijn schadelijk en verduisteren het licht van de Schrift. Calvijn betitelde de Schrift als het voornaamste en kostbaarste goed, dat wij in de wereld bezitten.

“Preken is nu voor Calvijn het prediken van deze Schrift. Het is het opheffen, doorgeven, bedienen, aandringen van het Woord Gods dat in deze Schrift tot ons komt. De relatie tussen dit Woord van God en de prediking mag naar zijn vaste overtuiging geen moment worden verbroken. De Schrift, en zij alleen, is de bron, de inhoud, de norm, de criticus van de preek” (C. Veenhof).

Zo is het gepredikte Woord volgens Calvijn het ‘orgaan’, het ‘instrument’ waarvan de Heilige Geest Zich bedient bij het effectueren van de verlossing, die Christus tot stand bracht. De functie van het Woord is beslissend voor het constateren van het verschil tussen de vóór-reformatorische prediking en die in de kerken van de Reformatie. Deze beide grootheden zijn nergens gelijksoortig te noemen. Het gaat hierbij om de auctoritas, de necessitas, de perspicuitas en de sufficientia van de Heilige Schrift. Heeft de kerk het eerste en het laatste woord of het Woord van God? Welke inbreng heeft de traditie? Wat is de verhouding tussen Woord en sakrament?

De vóór-reformatorische prediking kenmerkte zich niet door de vereiste eenvoud, die de christenen moet beheersen in hun hele leven. Het ongeletterde volk werd opgescheept met schoolse vragen en aantrekkelijke fabeltjes. Daartegenover stelde Calvijn dat de pastor de taak heeft het volk van God te onderwijzen vanuit de Schriften. In dit verband spreekt hij van het ‘ministerium caelestis doctrinae’. Het is een genadige beschikking van Hogerhand, dat God ons door nietige mensen, uit het stof getogen, wil onderwijzen als zijn ministri. Het gaat om de leer van het heil. En dat alles tot opbouw van de kerk als het Huis van God. De gemeente wordt zo in de schriftuurlijke leer bevestigd.

Deze dingen moeten wij verdiskonteren in het kader van het belang van de katechismusprediking. Hier worden in de tijd van de Reformatie van de 16e eeuw de grondslagen aangegeven.

Calvijn bedoelde met het onderwijzen in de ware leer allerminst voedsel te geven aan het intellectualisme. De prediking is er niet alleen op gericht de leer te onderrichten, maar ook om die in het midden van de kerk de eeuwen door te bewaren.

Katechismusprediking en Katechisatie

Luther hield te Wittenberg preken over katechetische hoofdsommen. Uit die prekearbeid zijn later zijn beroemde Katechismi ontstaan. De eerste zin van de Voorrede van de Grote Katechismus luidt: “Deze prediking is daartoe opgezet en begonnen, opdat zij kinderen en eenvoudigen zou onderrichten”.

In de lutherse kerken is geregelde katechismusprediking spoedig gewoonte geworden. Wij lezen namelijk in de Wittenberger Kerkorde van 1533: “’s Zondags vroeg moet een priester of diaken uit de Katechismus prediken, en wanneer de Katechismus uit is, deze opnieuw aanvangen. Zo heeft de prediker ruimte genoeg, de hele Katechismus goed en ijverig mettertijd uit te werken, vooral datgene dat naar gelegenheid het gewone volk nodig heeft”.

Toch ontwikkelde zich naast de vereiste katechismusprediking in de lutherse kerken ook een aparte katechisatie voor de jeugd van de kerk. Hoe het bij Calvijn in Genève precies is toegegaan in dit opzicht valt moeilijk te zeggen. Wél vinden we in de Ordonnances Ecclésiastiques van 1561 een bepaling, dat alle burgers van de stad met hun kinderen op zondag om 12.00 uur naar de kerk moeten komen opdat het katechetisch onderwijs aan de kinderen kan plaatsvinden. Dan behandelde de voorganger een deel van de Katechismus, die Calvijn speciaal voor dit doel in 1542 had samengesteld. Waarschijnlijk brachten in Genève de ouders de kinderen niet alleen ‘au Catechisme’, maar waren zij ook zelf present bij de uitleg die in de eredienst aan hun kroost werd gegeven. Eigenlijk droeg een dergelijke kerkdienst meer het karakter van een katechisatie in het openbaar. Eerst ging dan de predikant over tot de behandeling van een bepaald deel van de Katechismus en daarna werden de kinderen ondervraagd om na te gaan of de behandelde stof goed begrepen was en of men het onthouden had. Ook in ons land is er een tijd lang een verstrengeling geweest van katechismus-prediking en katechisatie.

“Het was dan tevens de gewoonte, dat de vragen en antwoorden, welke door de leraar behandeld werden, eerst door de catechisanten, en vooral door de oudste leerlingen werden opgezegd, in presentie van de gehele gemeente; pas daarna volgde de prediking. Een gewoonte, die in de vorige eeuw nog in gebruik was in sommige kerken der Afscheiding” (K. Dijk).

Verdere ontwikkeling in ons land

De verplichting tot het preken van de Katechismus werd aangenomen door de nationale synode van ‘s Gravenhage in 1586. Voordien en nadien hebben ook verschillende provinciale synoden zich met dit onderwerp beziggehouden. Om enkele voorbeelden te noemen: “Men zal de Heidelbergse Catechismus alleen openlijk leren. Men zal ‘s namiddags de predikatie van de Catechismus naar gewoonte onderhouden” (Dordrecht, 1574).

Dezelfde provinciale synode vond het zelfs gewenst om na de viering van het Heilig Avondmaal ‘s middags de katechismuspreek te doen doorgaan. Belangrijk

is tevens kennis te nemen van een gemotiveerd besluit van de Synode van Schoonhoven 1597: "Hoewel het leren van de Catechismus op de preekstoel, op zulk een manier van vragen en antwoorden gesteld, op zichzelf geen bevel heeft in de Heilige Schrift, is nochtans het in de kerk hebben en leren van een soort catechismus, dat is van een samenvatting van de fundamenten der christelijke religie, een apostolisch gebruik, gelijk blijkt uit Hebr. 6:1, en ten allen tijde in de kerk onderhouden, en heeft het zeer grote nuttigheid, waarom het in dat opzicht niet voor middelmatig behoort gehouden te worden" (F.L. Bos). "De Synode te Deventer anno 1609 vermaande, dat volgens de orde van de Nationale Synode op alle plaatsen, zowel in de dorpen als in de steden, op de zondagen 's namiddags de Catechismus zal geleerd worden, zonder dat iemand daarvan wordt uitgezonderd, al zou het ook zo zijn, dat niemand naar de kerk ging dan de predikant en de schoolmeester met hun huisgezinnen en de schoolkinderen" (O. Noordmans). Het besluit van de nationale synode van 's-Gravenhage 1586 luidt als volgt: "De dienaars sullen alomme des Zondaags ordinairlijk in de namiddagsche Predicatie, de somma der Christelijke Leere, in den Catechismo, die tegenwoordig in de Nederlandsche kerken aangenomen is, vervat, kortelijk uitleggen, - alzo dat dezelve jaarlijks mag geëindigd worden, volgende de afdeeling des Catechismi zelfs daar op gemaakt" (uit: "Handboek voor de Prediking", Deel II, p. 291).

Dit synodale besluit van 1586 werd lang niet door alle kerken nagekomen. Het stuitte hier en daar op duidelijk verzet. Gouda liep voorop. Daar was in die dagen de oud-monnik, Hermannus Herberts predikant. Er is heel wat afgepraat tussen de Zuidhollandse synode, Herberts en het stadsbestuur van Gouda. Men verklaarde aan de nationale synode van 's Gravenhage (1586), dat men het preken uit de Catechismus niet naliet uit verachting, maar men vond 'dat het niet stichtend was'. "We gevoelen: hier moet iets achter zitten. En dat iets is het 'calvinistisch cachet' dat de catechismus draagt. Dat was niet naar de smaak van Herberts" (O. Noordmans).

Er zou nog veel meer over te zeggen zijn, maar duidelijk is wel dat we in Herberts te maken hebben met een voorloper van de remonstranten. Het besluit van de synode van Schoonhoven in het voorgaande vermeld, is mee ter vermaning van deze Goudse predikant. Hoe lankmoedig de synoden zich ook betoonden, Herberts boog niet. De bom sprong de verkeerde kant uit. Dit leidde tot de opstelling van een aparte Catechismus te Gouda.

Vanwege haar onderwijzend karakter besliste de synode, dat de catechismusprediking kort, duidelijk en eenvoudig zou zijn. Ze was niet alleen voor de volwassenen bestemd maar ook voor de jeugd. De middagdienst werd zo dus beschouwd als een catechetische dienst.

Wat de regelmaat van de catechismusprediking betreft, heeft de generale synode van de gereformeerde kerken in 1905 de woorden 'zoveel mogelijk' eraan toegevoegd. Dus: zoveel mogelijk zal men ervoor zorgen, dat men aan het eind van

elk jaar aan Zondag 52 van de Heidelbergse Catechismus is toegekomen in de middag- of avonddienst.

Het besluit aangaande de catechismusprediking heeft een plaats gevonden in de bekende Dordtse Kerkenorde (art. 68). In het Akkoord van kerkelijk samenleven van de Nederlands Gereformeerde Kerken - Breukelen 1982 - handelt art. 18 over de eredienst, bediening van het Woord en de christelijke feestdagen: "De kerkeraden zullen de gemeente op de dag des Heren in de regel tweemaal samenroepen. In elke samenkomst zal het Woord van God worden bediend. Zo mogelijk zal in één dienst de hoofdsom van de christelijke leer naar de orde van de Heidelbergse Catechismus worden verkondigd. Over de viering van de christelijke feestdagen zullen de plaatselijke kerken ieder voor zich oordelen".

Het 'zo mogelijk' geeft uiteraard geen opening aan eventuele willekeur van de predikant, al vind ik het wel een tamelijk rekbaar begrip. Voorts valt op te merken dat de catechismusprediking niet gebonden is aan de tweede dienst, maar ook in de morgendienst kan plaatsvinden. In de praktijk blijkt echter dat de samenkomst van de gemeente 's middags of 's avonds zich het best leent voor een leerdienst, waarin de Heidelbergse Catechismus of zo nu en dan een ander belijdenisgeschrift van de kerk aan de orde wordt gesteld.

Bediening van het Woord

Tegen deze historische achtergrond willen we nu enkele lijnen trekken om zo het belang van de catechismusprediking te onderstrepen!

In de loop der geschiedenis heeft men zich steeds weer afgevraagd wat nu het essentiële is van de catechismusprediking. Kan dat eigenlijk wel dat je als uitgangspunt voor het centrum van de kerkdienst (de verkondiging) een menselijk geschrift kiest? Kom je zo niet in duidelijke strijd met je eigen belijdenis? Art. 7 NGB geeft toch aan dat men ook geen geschriften van mensen, hoe heilig zij geweest zijn, gelijkstellen mag met de goddelijke Schriften?! Deze stelling wordt nader onderbouwd door een verwijzing naar Psalm 116 en Psalm 62: "Want alle mensen zijn uit zichzelf leugenaars en lichter dan een ademtucht". Leidt een overaksentuering van de confessie niet tot konfessionalisme en heeft dat de kerk niet dikwijls veel schade berokkend?!

De remonstranten hadden óók dergelijke bezwaren tegen de catechismusprediking. Hier werd teveel eer bewezen aan een menselijk produkt waaraan je nota bene nog gebonden werd ook. Om de kritiek van de Arminianen tegen te gaan, hebben allerlei provinciale synoden besloten om vóór de uitleg van de Catechismus aan de gemeente eerst één of meerdere bijbelteksten voor te lezen, die betrekking hebben op de stof van dat deel van de belijdenis. Het schijnt dat deze gewoonte van destijds ook vandaag de dag nog hier en daar in verschillende kerken opgeld doet.

We menen hierbij enige kanttekeningen te moeten maken. Abraham Kuiper heeft zich in zijn tijd hier tegen nogal verzet. Hij wil niet het voorlezen van één

tekst, maar wel het laten voorlezen en behandelen van alle schriftwoorden die door de Katechismus zelf worden aangehaald.

Wij menen dat deze methode volstrekt onjuist moet worden genoemd. Laten we niet de indruk wekken alsof we eigenlijk een beetje met de hele katechismusprediking in onze maag zitten, omdat we aan de hand van een menselijk woord de Schrift gaan openen. We hoeven toch niet steeds de schriftuurlijke teneur van de belijdenis te aksentueren?!

Katechismusprediking betekent **inderdaad** geen preek over een bepaald schriftgedeelte, al blijft het wel de bediening van het Woord van God zoals het verklaard en samengevat is in die bepaalde aan de orde zijnde zondagsafdeling. Het is niet de bedoeling om over al de onderstaande schriftplaatsen te preken. Het gaat in de middag- c.q. avondkerkdienst duidelijk om een deel van de belijdenis van de kerk. We mogen de rijkdom van de konfessie laten zien vanuit de Schriften, waarin het leven van de kerk en van onszelf partikulier is gefundeerd. Wat bedoelt de HERE met de oproep tot geloven, tot het naleven van zijn geboden en tot het danken en bidden?

We hebben te doen met de gemeente als volk van Gods verbond. Dat volk moet worden toegesproken en aangesproken. De katechismusprediking vindt immers plaats in de eredienst, in het kader van de ontmoeting van God met zijn kinderen. Het moet dan ook in de katechismusprediking gaan "om de ontsluiting van de heilgeheimen van des Heren genadeverbond voor de gemeente van Christus" (T. Hoekstra).

Daarom is de katechismuspreek ook te onderscheiden van de katechisatie door de week. Hier, in de kerkdienst op de zondag, zijn oud en jong samen het object van de preekkundige arbeid. Alles moet dienstbaar zijn aan de vermeerdering van de kennis van de waarheid van de hele gemeente.

Karakter, nut en doel

Dit alles neemt niet weg dat de katechismusprediking een duidelijk didaktisch karakter draagt. Ze heeft in het bijzonder een leerfunctie. We zeggen: in het bijzonder, omdat bij de vrije-stof-prediking uiteraard de vermaning en vertroosting hand in hand gaan met de onderwijzing vanuit de Schriften volgens de gekozen tekst.

In het Nieuwe Testament wordt over het leren en de leer verschillende malen gesproken. Jezus preekte en leerde in de synagogen terwijl Hij na zijn vertrijzenis aan zijn apostelen een 'leeropdracht' meegaf. Zij moesten leren al wat Hij hun bevolen had. Het gaat om de leer van Gods Woord.

Er is ook een praktisch nut verbonden aan het stelselmatig volgen van de diverse katechismuszondagen. Geloof, gebod en gebed zijn de beheersende noties in het leven van een christenmens. Zó alleen, via de weg van het gelovig beamen van Gods beloften in de bijbel en het leven naar de norm van zijn geboden, terwijl men voortdurend gedrongen om in het gebed het contact met zijn God te zoe-

ken, komt het waarachtig mens-zijn tot ontplooiing. Elk mens, dus ook elke predikant, is eenzijdig. Je preekt over een tekst die je aanspreekt, al doe je er misschien ook een jaar of langer over voordat je er werkelijk een preek over kunt maken. Dat hangt van verschillende factoren af. Nadere exegese en meditatie behoren tot de vereisten. Bij uitzondering dwingt men zichzelf als predikant om een schriftgedeelte als centraal gegeven voor de verkondiging te kiezen waarop men aanvankelijk helemaal geen kijk heeft. Men heeft er ook niet altijd voldoende tijd voor om ermee klaar te komen vanwege de aandacht die het pastoraat door de week opeist. Maar bij de katechismuspreek wordt daarnaar niet gevraagd. De vraag is daar niet: 'ligt' die tekst je op dit moment, maar wat is aan de orde van behandeling. Individualisme en dreigende eenzijdigheid worden zo tegengegaan. De hele leer van de kerk moet worden uitgelegd. "Dit is een voortreffelijk systeem, van grote pedagogische waarde voor gemeente en prediker" (C. Trimp).

Verder moeten de dwalingen en ketterijen met Gods Woord weerlegd worden. Dat behoort bij de functie van de konfessie en krijgt ook via de katechismusprediking een niet te onderschatten inbreng.

In de loop der eeuwen zijn er steeds mensen geweest, die dingen terechden die haaks stonden op de inhoud van de bijbel. Of men kwam tot een vermenging van bijbelse gedachten en heidense ideeën. Laat niemand zeggen dat wij vandaag daar niet meer mee te maken hebben. In de eerste plaats moeten we voor ogen houden, dat wie meent te staan toe moet zien, dat hij niet valt. Niemand in de kerk is immuun voor dwaalleer.

Mede daarom blijft 'de Heidelberger' een aktueel geschrift dat ook voor ons, hier en nu, alle betekenis heeft als we worstelen met moderne vragen en problemen.

Dat kan ons ook behoeden voor het gevaar, dat we een dorre preek afleveren. De mensen vinden het allemaal knap en goed dogmatisch, maar het raakt hun hart niet omdat het verworden is tot een leerstellige uiteenzetting van de verschillende geloofswaarheden. Wie kan zich daaraan warmen in de kilte van de samenleving waarin het egoïsme hoogtij viert?

Geloven doe je ten diepste niet op je dooie eenije. Je partikuliere geloofsbelijdenis bloeit op in de gemeenschap van de kerk. We stipten het in het voorgaande al even aan. Je voegt je bij de anderen in het belijden. Niet alleen aan de anderen maar ook aan mij is genade geschonken (zie Zondag 7, vraag en antwoord 21). Ik word in gemeenschap met anderen zalig. Deze notie van het kerk-zijn is tevens motivatie voor de kerkgang. Daarom is het onjuist wanneer men de Katechismus een vorm van heilsegoïsme verwijt. Heilsegoïsme is een contradictio in terminis. Wie waarachtig het heil van God begeert, zal het niet zonder meer claimen voor zichzelf, maar ook wegen en middelen zoeken om anderen met dat heil bekend te maken, opdat ook zij dat heil mogen ontvangen.

Noordmans noemt nog iets waardoor de katechismusprediking de eenheid bevordert. Ze dient volgens hem als het ware als stemvork voor de prediking. Ze geeft

de toon aan. Hij hekelde de evangelieprediking in de optativus. Dan drukt men zich uit in de wensende vorm en zegt niet: Ik weet dat mijn verlosser leeft, maar och, mocht ik weten, dat mijn verlosser leeft. "Ze spreekt niet tot de gemeente, maar bidt, dat er toch maar één mocht zijn, die Christus toebehoort". De toon van de Schrift en van de Katechismus is: sterke zekerheid. Dat blijkt ook uit de portie waarin ellende en dankbaarheid behandeld worden, aldus Noordmans. Zo is het hoge doel van de catechismusprediking de opbouw van de gemeente als het lichaam van Christus, "totdat wij allen de eenheid des geloofs en der volle kennis van den Zoon Gods bereikt hebben, de mannelijke rijpheid, de maat van de wasdom der volheid van Christus" (Ef. 4:13).

Kritiek

Eerst iets over de kritiek die soms op de Katechismus van Heidelberg wordt uitgebracht. Men gaat daarin soms ver. We geven eerst het woord aan O. Noordmans die opmerkt: "Gij zijt vrij in uw behandeling. Ge moogt ook de antwoorden bestrijden. Hoe woudt ge het anders inrichten? Een prediker zal toch nooit een automaat mogen zijn. En wanneer onze kerkelijke moeilijkheden en de Doleantie ons iets zullen leren, dan zullen we dit toch moeten inzien, dat we nooit terug moeten hebben een belijdeniskerk in de zin van formulierdwang, maar in veel levender zin".

Wèl merkt de auteur op: "Goed, ge kunt die antwoorden bestrijden. Maar juist, wanneer gij het moogt doen, zult ge er niet gemakkelijk toe komen. Dan kan zich ontwikkelen een spontane piëteit voor de klassieke taal van het heerlijke leerboek onzer vaders, die er eerbiedig mee omgaat. Dan doet zich voor hen die bedenkingen mogen hebben de vraag in de praktijk op: hoe zult ge het beter zeggen? Zijt gij dieper ingeleid? Meer van de Schriften doorvoed?"

We merken hier duidelijk dat Noordmans met al zijn waardering voor het kostelijke leerboek van de kerk een hervormd theoloog was. Gereformeerden zullen niet de antwoorden bestrijden. Wanneer zij inhoudelijke schriftuurlijke bezwaren hebben tegen de belijdenis hebben zij afgesproken, dat ze daarmee de kerkelijke weg zullen bewandelen. De confessie is immers geen persoonlijk bezit maar eigendom van de hele kerk. Daarbij komt vooral dat de belijdenis absoluut gewijzigd moet worden wanneer bij nadere bestudering zou blijken, dat ze de Schrift ergens toch niet naspreekt. De Schrift heeft hier het laatste woord! Die is norma normans (de normerende norm) en de confessie wordt getypeerd als de norma normata (de genormeerde norm).

Iets anders is het wanneer men kritiek heeft op de structuur van de Katechismus waar het een bepaald onderdeel betreft. Ook de formulering kan hier en daar object van een kritische benadering zijn. Deze kritiek doet aan de liefde voor het belijdend spreken van de kerk niet tekort, maar komt juist daaruit op.

Methodiek

Wat de methodiek betreft: vooral voor de jeugd van de kerk is het goed wanneer men, naar vermogen, in de prediking aansluiting zoekt bij de behandelde stof op de catechisatie. De ouders, en voorts de hele gemeente, worden er zo meer bij betrokken. Verder is het vereist regelmatig welgekozen beelden te gebruiken waardoor het geheel van de verkondiging wordt verleevdigd. Laat vooral de catechismusprediking niet tijdloos zijn!

Het is het beste, bij de eerste keer, zich trouw te houden aan de tekst van de Katechismus. Wanneer men opnieuw, en zo verschillende malen, de Katechismus heeft te bepreken, kan men bepaalde punten die beheersend zijn voor de totaliteit van die bewuste zondagsafdeling eruit lichten om bepaalde akcenten te leggen. Laat men ook niet bang zijn voor een beperkte herhaling wanneer men zich geplaatst ziet voor de opdracht, misschien voor de zoveelste keer in zijn ambtelijke dienst, de orde van de Katechismus te volgen. Wanneer men blijft studeren in de Heilige Schrift, de theologische ontwikkeling bijhoudt en weet in welke tijd men leeft, en steeds weer een ander boek (of andere boeken) gebruikt, zal men merken dat er steeds weer nieuwe dingen worden gevonden, die verwoord moeten worden tot opbouw van de gemeente van Christus.

Het is niet goed alleen maar over een vraag te preken en de gemeente de volgende zondag alleen op het antwoord te trakteren. Wèl kan men over bepaalde zondagen apart per vraag en antwoord preken. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan Zondag 21. Ook kan men zondagsafdelingen combineren. Ik wijs hierbij met name op de Zondagen die handelen over de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal (Zondag 26 en 27 en Zondag 28-30). Hoewel het aanbeveling verdient, zeker in onze tijd, aparte aandacht te besteden aan de kinderdoop (vraag en antwoord 74). Datzelfde geldt ook van de Zondagen 36 en 37. Zowel een aparte behandeling als een combinatie is aan te bevelen.

Het is te begrijpen dat men bij een regelmatige behandeling van de Katechismus in de prediking zoekt naar verscheidenheid. Daarmee hebben in de loop der tijden zich verschillende theologen beziggehouden.

"Biesterveld gaf ons", aldus K. Dijk, "nu meer dan veertig jaar geleden ('t was in de jaren 1906-1907) de raad om een onderscheiding te maken in: 1e preken die "de Catechismus woordelijk verklaren", 2e preken die "meer het accent leggen op de thetische ontwikkeling der leer", 3e preken die "de beledenen leer in elke zondagsafdeling belichten vanuit de Schrift, en de aandacht richten op de gang der openbaring", 4e preken die "de gemeente onderwijzen in de samenstemming van de Catechismus met de Confessie en de Leeregels", 5e preken die "zich met alle kracht werpen op de controversen en de apologie", 6e preken die "zich bezighouden met de praktische toepassing voor de gemeenschap der kerk en het leren der enkelingen", en 7e preken die "een onderdeel van elke afdeling als hoofdoject kiezen", b.v. Zondag 18, de Hemelvaart bezien in het vertroostend schijnsel van Joh. 14:1-3: IK GA HEËN OM U PLAATS TE BEREIDEN".

Ook T. Hoekstra heeft zich in dezelfde lijn bewogen en een bepaalde afwisseling aanbevolen, die we hier nu niet verder zullen weergeven.

Er zijn predikanten geweest, en ze zullen er ongetwijfeld nog zijn, die als ze ettelijke jaren achtereen één gemeente dienen, telkens weer een ander thema kiezen zoals: troost, verbond, koninkrijk etcetera. Zoiets kan wel. Alleen dreigt het gevaar dat men toch, vroeg of laat, de inhoud van diverse zondagsafdelingen in een keurslijf gaat persen. Met andere woorden: één en ander moet er per se uit komen, anders is de opzet mislukt. Het preken met thema en verdeling is aan te bevelen als men beide vlot uit de tekst van de Katechismus kan afleiden. Anders late men het na. Het is geen must!

Nog één ding wil ik graag memoreren: als men naar aanleiding van de behandeling van een bepaald gebod van de dekalooog zonden konkretiseert, moet men zich wachten voor het levensgrote gevaar van generaliseren. Men ga fijnzinnig te werk in het analyseren en aanwijzen van de zonden en gebreken in de gemeente. Dat voorkomt een ongeoorloofde tuchting van Gods volk en bevordert de door-tocht van het evangelie. Want het gaat toch om die goede boodschap van genade, verzoening en vernieuwing!

Tot slot

We hebben verschillende dingen te berde gebracht om het belang van de katechismusprediking, ook voor onze tijd, te onderstrepen. Een werkelijk belijdende kerk zal er niet buiten kunnen als ze haar gereformeerde signatuur wil handhaven. Op zijn sterfbed heeft Dr H.F. Kohlbrugge de woorden gesproken: "De Heidelberg, de eenvoudige Heidelberg, houdt daaraan vast, kinderen". Met die woorden stemmen wij van harte in!!

(januari 1990)